
publiceerde hij een aanvulling onder de titel *Uitlegkundige aantekeningen op eenige plaatsen uit het Nieuwe Testament* (Gorinchem 1853). In 1854 volgde nog *Bijdragen tot de uitlegging van het Nieuwe Testament* (Leiden 1854). Van Hengel, *De betrekking van het gevoel tot het uitleggen van den Bijbel, inzonderheid van de schriften des Nieuwe Testaments* ('s-Hertogenbosch 1853). Otterspeer suggereert dat Holwerda door deze brochure een professoraat in Leiden verspeeld heeft onder meer als gevolg van de tegenwerking van Van Hengel. Zie W. Otterspeer, *De wiekslag van hun geest. De Leidse universiteit in de negentiende eeuw* (z.p. 1992) (= *Hollandse historische reeks XVIII*) 62-63.

²⁹ *Eenige bezwaren tegen de nieuwe bijbelvertaling en hare invoering in de Nederlandsche Hervormde Kerk* (Dordrecht 1854). Volgens de gegevens van de UBvU is de schrijver H.G. Hartman jr. Ik heb nog niet kunnen achterhalen wie dit is. Ik ben er niet helemaal zeker van dat 'Geen convenant' bedoeld is als pseudoniem. Zo staat het wel in de catalogus van de UBvU vermeld, maar de woorden kunnen ook de hoofdtitel aanduiden.

³⁰ Geen convenant, *Eenige bezwaren*, 13, met een verwijzing naar Hofstede de Groot, zonder verwijzing naar een artikel of geschrift van De Groot.

³¹ *Eenige bezwaren*, 19.

³² *Idem*, 7. Zie ook 28-36.

³³ Een reactie op deze brochure

nemen.³⁴ Men voerde drie argumenten aan om deze stellingname te onderbouwen. Allereerst wees men erop dat de synode niet bevoegd was een nieuwe vertaling ter hand te nemen. Waarom werd de kerk niet in de gelegenheid gesteld zelf op een wettige wijze over de wenselijkheid van een nieuwe bijbelvertaling te beslissen? Dit bezwaar woog des te zwaarder omdat ook personen tot medewerking waren uitgenodigd die niet eens tot de hervormde kerk behoorden. En godgeleerden die er blijk van hadden gegeven de aanvallen van het ongeloof op de grondslagen van het christendom af te weren (sc Doedes en Van Oosterzee), werden buitengesloten. Tenslotte bracht men ook de proponentformule ter sprake. Deze was sedert 1816 in te ruime zin geïnterpreteerd. Daarmee had de synode zichzelf gediskwalificeerd.

De predikanten lieten zich evenmin onbetuigd. Het was vooral de kring rond *Ernst en Vrede* die zich over de zaak van de nieuwe bijbelvertaling boog.³⁵ Daarbij hebben Doedes en Van Oosterzee een belangrijke rol gespeeld. De laatste had zich al in het najaar van 1853 geheel achter het Utrechtse standpunt gesteld. De eerste, die zich op wetenschappelijke gronden tegen de *Proeve* van Van Hengel had gekeerd, zou enige maanden later in het tijdschrift *Ernst en Vrede* de Utrechtse brochure aanprijzen als 'merkwaardig', maar daarbij tevens poneren dat het niet de vraag was of de synode een vertaling mocht laten vervaardigen, maar of zij deze aan de gemeenten mocht opleggen. Onoverkomelijke bezwaren tegen een nieuwe vertaling had Doedes niet.³⁶ Hij was weliswaar pijnlijk getroffen dat hij niet tot medewerking was uitgenodigd, maar had op de vergadering van *Ernst en Vrede* van 18 april 1854 betoogd dat men geen protest tegen de synodale plannen moest formuleren. Een nieuwe bijbelvertaling was op zichzelf niet overbodig, het Utrechtse argument van ontijdigheid was een voorwendsel, en van invoering was nog geen sprake. In het licht van Doedes boven gememoreerde felle kritiek op de *Proeve* van Van Hengel valt deze milde houding op. Honders suggereert ter verklaring van deze milde houding dat Doedes een mogelijk professoraat te Leiden op het oog had.

In eerste instantie kwam de predikanten er niet uit. De zaak werd verdaagd tot de volgende dag. Van Oosterzee diende op die dag een motie in, waarin gevraagd werd om adhesie te betuigen aan het *Advies* van de theologische faculteit van Utrecht. Dit werd gehonoreerd. Doedes legde zich bij de gang van zaken neer. Men besloot tevens het adres in het gelijknamige tijdschrift *Ernst en Vrede* op te nemen, maar daarvan is het om mij onbekende redenen niet gekomen.

Tot zo ver een selectie uit de reacties op de synodale plannen.